

TRYGVE BRAATØY (1904-1953): Fundamentals of Psychoanalytic Technique (1954).¹

En forsinket bokomtale – eller:
Refleksjoner over en bok som aldri ble det den skulle ha vært.

Tormod Knutsen²

Trygve Braatøy (1904-1953), MD, Ph. D and psychiatrist, was one of the pioneers in Norwegian psychoanalysis. He underwent psychoanalytic training in Berlin in 1931-32, and was a member of the Norwegian-Danish Psychoanalytical Association from 1934 until his death. In the years 1950-53 he worked as a training analyst at Topeka Psychoanalytic Institute, Kansas, US. Braatøy wrote many books and articles about various psychoanalytic themes in Norwegian language. He is known for his psychosomatic views and for his concern for the doctor-patient- relationship. His great psychoanalytic work Fundamentals of Psychoanalytic Technique was published in English in 1954, just a few months after his sudden death. The book was however not well received in the international psychoanalytic world. In fact few Norwegian analysts or psychotherapists know the book. This important source of psychoanalytic knowledge and wisdom is in danger of disappearing from the psychoanalytic discourse in Scandinavia. A fresh presentation of Trygve Braatøy's psychoanalytic clinical thinking is therefore necessary.

The principal chapters in the book are presented and discussed in relation to his historical and ideological context. A line is drawn from Freud, Rank and Ferenczi, to Fenichel, Reich and Horney, and also to later analysts such as Fromm, Balint, Doi and Young-Bruehl. The first

1. Først presentert ved XXIV Nordiske psykoanalytiske kongress i Oslo 7.-9. august 2014.
2. Tormod Knutsen er psykiater og psykoanalytiker i privat praksis.
Mail: tormodk2@online.no

chapter of the books concerns the concept of love, and represents Braatøy's latest development as an analyst, reflecting influences from North American interpersonal psychoanalysis.

Braatøy touches upon some of the most important issues in modern psychoanalysis: the analytic attitude and setting, the relationship between the analyst and the patient, the use of countertransference, and the eternal dilemma of curing versus analyzing the patient. Braatøy is especially concerned about the scientific basis of psychoanalysis. He stresses the importance of a medical education and practice as a prerequisite for being a psychoanalyst, and the book has plenty of clinical examples.

Therefore reading Braatøy is still worth the endeavor. But Braatøy's book is practically forgotten. Several possible explanations for this strange fact are discussed.

Key words: Amae, analytic love, cherishment, countertransference, psychoanalytic history.

Innledning

Fundamentals of Psychoanalytic Technique ble Trygve Braatøys siste bok, og den utkom etter hans død. Det er et stort verk på cirka 400 sider. Til sammenlikning er Otto Fenichels *Problems of Psychoanalytic Technique* på cirka 120 sider (Fenichel 1941). Og det er Fenichel, sammen med Freuds Tekniske skrifter, som utgjør de gjennomgående referansene i Braatøys verk. Det er Fenichel han referer til, det er Fenichel han er uenig i, det er Fenichel han beundrende siterer og sarkastisk harselerer med.

Mange vil nok synes at dette er en uvanlig fremstilling. Trygve Braatøy er jo kjent som skaperen av den psykomotoriske fysioterapi, sammen med fysioterapeuten Aadel Bülow-Hansen. Braatøy huskes også som polemisk forfatter av *Pasienten og lægen*, etter at han hadde sagt opp sin stilling som overlege ved Psykiatrisk klinikk ved Ullevål, i protest mot byråkratiseringen. Dette var tidlig på femtitallet – over 60 år tilbake. I 1950 ble han headhuntet til Menningerklinikken og Topeka-instituttet, hvor han fungerte som læreanalytiker i tre år.

En av hovedtankene i denne fremstillingen er at Braatøy på mange måter er

like «erke-freudiansk» som sin tidligere analytiker og læremester Otto Fenichel. Men etter flere omganger med studier av Braatøys bok dukker det stadig opp nye sider ved hans psykoanalytiske forståelse og teknikk. Den fremstår som fremtidsrettet og oppleves fortsatt som aktuell.

Boken ble anmeldt i *International Journal of Psychoanalysis*. Der ble den regelrett slaktet (Markillie 1955). Anmelderen har nok rett i enkelte deler av kritikken: At Braatøy undervurderer den negative overføringen, og at boken hadde hatt godt av strengere redigering. Mitt inntrykk er at han ikke har sans for Braatøys måte å skrive på, og at han i tillegg misforstår Braatøy, særlig der hvor han skriver om overføring og motoverføring i det første kapitlet. Så det er på tide å komme med en ny anmeldelse.

Boken er delt inn i 11 kapitler. De to siste kapitlene har benevnelsen «The Science of Interpretation» 1 og 2, og fyller de snaut siste 100 sidene i boken.

Love – the basis for personal psychotherapy

Det første kapitlet kan virke svært gåtefullt. «Love – the basis for personal psychotherapy», har han kalt det. Braatøy har en pratsom stil, og han kan virke forvirrende og assosierende i fremstillingen. Allerede på side 2 sier han bastant: «En person vil aldri kunne bli en god psykoanalytiker hvis ikke hans relasjon til pasientene *først og fremst* er bestemt av kjærlighet» (min oversettelse). I motsetning til i tragedier som Kong Ødipus, hvor kjærligheten synes å implisere drap, må legens kjærlighet til pasienten implisere å kurere. I følge Braatøy bør legen se plagene og smertene fra pasientens synspunkt og kunne identifisere seg med pasienten. Jeg kommer tilbake til en grundigere drøfting av Braatøys kjærlighetsbegrep.

Psychiatric Interviews with children

Den andre delen av første kapittel virker som et merkelig og spennende intermezzo. Her tar han utgangspunkt i en bok som for mitt vedkommende var fullstendig ukjent. Det dreier seg om en bok fra 1946, redigert og utgitt av Helen Leland Witmer, med tittelen: *Psychiatric Interviews with children* (Witmer 1946). Hvorfor nettopp denne boken?

Braatøy begrunner valget av denne boken med at det er viktig å kunne se barnet i den voksne pasienten. Her refererer han til en artikkel av Ferenczi (1931). Videre begrunner han valget med at denne boken detaljert gjengir intervjuer av 10 forskjellige barn på en måte som Braatøy mener kan brukes som

en illustrasjon på hvordan samtalene utspiller seg i en relasjon mellom en terapeut (intervjueren) og en pasient (barnet).

Helen Witmer (1898-1971) var først sosialarbeider, senere professor, og er mest kjent for sine bidrag innen forskning om barnevelferd knyttet til Child Guidance-bevegelsen, blant annet ved Smith College School for Social Work. Hun ga ut mange bøker, foruten den som Braatøy referer til, blant annet om adopsjon og barnehjemsbarn.

Når en ser på forfatterlisten i *Psychiatric Interviews*, går det frem at fem var leger, to doktorer i filosofi og psykologi, og en var kjent barneanalytiker. To navn peker seg ut: Beata Rank og Frederick Allen. Førstnevnte var Otto Ranks ektefelle frem til 1938. Hun var til tross for Ottos brudd med Freud, utdannet som freudiansk analytiker, og hadde særlig interesse for barneanalyser. Frederick Allen, en barnepsykiater, var en av Otto Ranks mest betydningsfulle etterfølgere. Han ledet i en årrekke Philadelphia Child Guidance Clinic, hvor det tverrfaglige samarbeidet mellom psykiater, psykolog og sosialarbeider ble selve kvalitetsstemplet på denne organisasjonsformen. Nic Waal kopierte i stor grad dette når hun etter et opphold i USA kom tilbake til Norge og etablerte den første barnepsykiatriske institusjonen her.

Paradoksene i denne delen av boken er mange og slående. Og jeg er ikke sikker på om Braatøy selv var klar over at denne boken som han priser opp i skyene var så influert av Otto Ranks tenkning og filosofi. I hvert fall har han selv ingen referanser til Rank. Han refererer heller ikke til den boken som Rank skrev sammen med Ferenczi i 1923, som er blitt stående som et oppgjør mot den ensidig intellektuelle psykoanalytiske praksis, og som et viktig bidrag i å vektlegge den emosjonelle siden av det analytiske arbeidet (Ferenczi & Rank 1925/1923). I en annen bok, *Hinsides Freud*, latterliggjør han Otto Ranks (og Freuds) fødselstraumeteori (Braatøy 1931).

Otto Rank brøt med Freud i 1926, og dro så til Paris og etter hvert videre til USA. Han ble kastet ut av den amerikanske psykoanalytiske foreningen i 1929/1930, og hans læreanalyser ble alle som én gjort ugyldige. Som ikke-medisiner ble han nektet å praktisere, men livnærte seg som forfatter, foreleser og underviser på høyskoler for sosialarbeidere. På denne måten må han ha vært en kjent størrelse for Helen Witmer. Hun referer også mye til hans tenkning i sin innledning i *Psychiatric Interviews*. Det er særlig Ranks vektlegging av betydningen av den analytiske situasjonen; her og nå-situasjonen, som Witmer bruker som teoretisk fundament for sosialarbeiderens intervju-teknikk.

Helen Witmer beskriver terapeutenes grunnholdning slik:

«..In one way or another... the therapist strives to have the child sense that he is appreciated (that he is a person of consequence to the therapist, his ideas, and desires worthy of respect) and that his feelings in the present situation are understood.»

Hun vektlegger altså at barn også er mennesker som skal behandles med respekt og omtanke. Dette kan kanskje høres underlig ut i dag, men den gang var det fortsatt tillatt å slå barn i Norge, enten det var lærere eller foreldre som gjorde det.

Child Guidance-bevegelsen i USA vokste frem omtrent samtidig som liknende strømninger oppsto i Europa, for eksempel Anna Freuds og Dorothy Burlinghams arbeid med barnehager og barnehjem i Wien – en praksis de tok med seg til England. I Norge vokste det frem mødrehygiene-klinikker som iver tok både mødrenes og småbarnas sosiale og helsemessige behov.

Men Braatøy er ikke bare opptatt av barn. Han synes implisitt å erstatte ordet "child" med "patient", og plasserer seg således inn i en interpersonlig tradisjon, med referanser til Sullivan og Fromm-Reichmann.

Kjærligheten

Vi må stoppe opp ved Braatøys bruk av kjærlighetsbegrepet. Han definerer ikke dette ut fra psykoanalytisk teori, derfor er det nødvendig med et forsøk på en avklaring. Kjærlighet som tema i psykoanalysen har vært tilstede fra første øyeblikk, men da som uttrykk for en iboende drift – eros – og at kjærligheten er et uttrykk for libido. Dette er tenkning basert på Freuds driftsteori, som var fremtredende på det tidspunkt Braatøy skrev sin bok. I 1905 postulerte Freud to hoveddrifter. Den libidinale energien ble kalt «the sensual current», mens selvoppholdelsesdriftene ble kalt «the affectionate current». Begge disse drifter hadde mors bryst som sitt første objekt. Brystet er det anaklitiske objekt, på tysk *Anlehnungsobjekt* – noe barnet lener seg til – som uttrykk for sitt ømhetsbehov, og som er helt nødvendig fordi barnet ikke kan overleve uten brystet (Freud 1905). Eller «fordi barnet er hjelpeløst uten det», som Freud uttrykker det litt senere i *Inhibitions, Symptoms and Anxiety* (Freud 1926 a). Dette forklarer Freud ved at det å miste et kjærlighetsobjekt kan føre til en akkumulering av utilfredsstilte ønsker, og så til en tilstand av hjelpeløshet.

De seksuelle driftene er først knyttet til munnen, deretter til analåpningen

og senere til kjønnsorganene. Noen tilsvarende objektrelasjonell utviklingslinje med hensyn til selvoppholdelsesdriftene så ikke Freud. Elisabeth Young-Bruehl drøfter dette i en artikkel fra like før hun døde (Young-Bruehl 2011), og peker på at gammelgresk hadde to ord for kjærlighet – *eros* og *philia* – det sistnevnte for å beskrive kjærligheten mellom for eksempel foreldre og barn. Da Freud lanserte sin nye driftsteori i 1920, opprettholdt han *eros* på den ene siden, i motsetning til en destruksjonsdrift, som etter hver ble kalt *thanatos*, på den andre. Selvoppholdelsesdriftene ble allerede i 1914 "degradert" til å oppfattes som et hemmet uttrykk av seksualiteten. Young-Bruehl mener dette var et avgjørende vendepunkt i psykoanalysen, og som hun har kalt «The Trauma of lost love in psychoanalysis».

Hun bygger på tradisjonen i den ungarske skolen, i første rekke Ferenczi, «the psychotherapist of tenderness» (Rachman 1997). Flere analytikere i Ungarn var tidlig ute med observasjon av spebarn og småbarn. To viktige personer her var Melanie Klein og Alice Balint. I 1939 skrev Balint om morskjærlighet og kjærligheten til mor. Hun mente at barnets kjærlighet til mor ikke bare var passiv (jfr. Ferenczis begrep «passive primitive love»), men at den fungerte aktivt søkende. Hun ville heller bruke uttrykket «arkaisk kjærlighet». (Balint A 1949/1939). Alice Balint døde samme år, like etter at hun og mannen Michael hadde flyktet til England. Hun fikk derfor ikke utviklet sitt syn videre. Det gjorde derimot ektefellen Michael i alle sine skrifter etterpå, senest i *The Basic Fault* (Balint M 1968). Michael Balints begrep «primary love» er en videreutvikling av hennes og Ferenczis tanker. Han avviser Freuds tanker om primær narcissisme. Han mener at barnet er objektsøkende fra første øyeblikk, og at drivkraften for denne søken ikke er av seksuell natur.

Imre Hermann (1889-1984) var også ungarene, og han ble boende i Ungarn hele sitt liv, det vil si både under fascismen/nazismen og under kommunismen. Han kombinerte sine psykoanalytiske ideer med dyreforsøk (aper), og postulerte utfra dette en egen tilknytningsdrift (Hermann 1976). Nyfødte barn har to typer reflekser, griperefleksen og Moro's refleks, som vanligvis oppfattes som en fylogenetisk overlevering, og som normalt forsvinner i løpet av de første levemåneder. Dersom de ikke gjør det, tyder det på nevrologiske skader eller sykdommer hos barnet. Hermann studerte disse to refleksene hos apene, hvor de er helt essensielle for at den nyfødte apebabyen kan gripe og holde seg fast i mors (-kroppen) og dermed overleve. Han mente at disse refleksene også måtte ha en psykologisk side hos mennesket, som en egen tilknytningsdrift (jfr. attachment-teorien), det vil si tilsvarende det Freud beskrev i sin driftsteori.

Trygve Braatøy (1904-1953): *Fundamentals of Psychoanalytic Technique* (1954)

The Art of Loving

Erich Fromms *The Art of Loving* ble en bestselger i hele den vestlige verden (Fromm 1956). Han beskriver i boken at kjærligheten impliserer visse basale elementer: omtanke/omsorg, ansvar, respekt og kunnskap. "Love is the active concern for the life», skriver han, det vil si at man må gjøre et *arbeid* for kjærligheten. Det neste er ansvar. Å stå til an-svar; det vil si være beredt til å svare. Fromm siterer fra 1. Mosebok. Kain har drept sin bror, og Herren spør: "Hvor er din bror Abel". Kain svarer: "Jeg vet ikke. Skal jeg være min brors vokter?" (1. Mos 4,9). I motsetning til Kain, vil den som er glad i noen svare at hans brors liv ikke bare er hans anliggende, men også hans eget. Han føler seg *ansvarlig* for sin neste.

Respekt (fra latin *respicere* = å se etter, se bak), er evnen til å se en annen som han eller hun er, å være oppmerksom på hans unike individualitet. Men i følge Fromm kan man ikke respektere en person uten å kjenne ham. Å respektere en person uten å kjenne ham er ikke mulig – omsorg og ansvar blir blinde hvis de ikke ledsages av kunnskap. Kunnskap blir tomhet hvis den ikke er motivert av omtanke (*concern*). Fromm går gjennom de ulike arenaer for kjærligheten – mellom mor og barn, mellom søsken, erotisk kjærlighet, og kjærlighet til en selv og Gud. Videre skriver Fromm om hvordan praktisere kjærlighetens kunst, som han mener består av disiplin, konsentrasjon og tålmodighet, og som må øves opp i livets ulike faser og forhold.

Fromm siterer også Sullivan – som i motsetning til Freud skiller mellom seksualitet og kjærlighet. Sullivan sier om intimitet og kjærlighet at dette blant annet dreier seg om å verdsette alle deler av en persons verdighet. For Freud var kjærlighet lenge ensbetydende med seksuell tilfredsstillelse i et forhold mellom kvinne og mann (Bergmann 1987).

Amae og cherishment

I *The Basic Fault* henviser Balint til den japanske psykoanalytikereren Takeo Doi (1920-2009). Doi var utdannet lege ved Universitet i Tokyo i 1942, og etter krigen dro han til USA for å studere psykiatri og psykoanalyse. I 1950 kom han til Menninger-klinikken og Topeka-instituttet. Dette var samtidig som Braatøy kom til det samme institutt som læreanalytiker. Jeg vet ikke om de to hadde noe med hverandre å gjøre, eller om de i det hele tatt møttes. I så fall ville det vært at Doi deltok på noe av Braatøys undervisning. Og kanskje snakket han da om lege-pasient-forholdet, og om den kjærligheten som han mente var ba-

sis for det. Men dette blir bare spekulasjoner. Braatøy døde før hans bok kom ut, mens Doi fikk publisert sin første artikkel i 1956. Det var imidlertid først i 1962, gjennom artiklene «Some thoughts on helplessness and the desire to be loved» og «Amae: A key Concept for Understanding Japanese Personality Structure», at han rettet oppmerksomheten mot det japanske verbet *amaeru* – som det ikke finnes noen direkte oversettelse av i vestlige språk. *Amaeru* betyr å være avhengig av og stole på en annen persons gode intensjoner. I adjektivform finnes ordet *amai*, som betyr søt. Slik innebærer *amaeru* en distinkt følelse av sødme som vanligvis brukes for å beskrive et lite barns forhold til sine foreldre, særlig sin mor. Ut fra dette skapte Doi substantivet *amae*, et uttrykk for betingelsesløs kjærlighet og en samtidig forventning om betingelsesløs omsorg (Doi 1973). Doi mener at dette ikke bare er et fenomen knyttet til japansk kultur og oppdragelse, men at det har en allmenn gyldighet. Hans begrep minner om Balints begrep om *primary love*, og innebærer en forkasting av Freuds oppfatning av den primære narsissismen. Doi skriver at han synes det er underlig at Balint er den eneste av de ledende psykoanalytikere som har fattet dette poenget. I denne sammenheng regner han tydeligvis ikke med Braatøy.

Elisabeth Young-Bruehl arbeidet sammen med psykologen Faith Betherlard for å lage et engelsk ord for det samme fenomenet, basert på Balints og Dois skrifter (Young-Bruehl & Betherlard, 2000). De brukte verbet *to cherish* (fra det franske *chère*, som vi har i vårt *kjære, kjærlighet, kjæreste osv*), og skapte substantivet *cherishment*. De mener at dette kan være grunnlaget for å drive psykoterapeutisk arbeid. Det er nesten som å sitere Braatøy: *Love – The basis of personal psychotherapy*.

Killingmos uttrykk «silent affirmation» (Killingmo 1995), en grunnleggende holdning hos analytiker som opptrer som en infrastruktur i den analytiske situasjonen, beskriver det samme fenomenet i en annen språkdrakt. Killingmo mener for øvrig at den klassiske freudianske driftsmodellen ikke i tilstrekkelig grad tar hensyn til de relasjonelle behov, og at dette er noe som overstyrer driftene. Det er verdt å merke seg at dette står i kontrast til mange analytikers oppfatninger av den infantile seksualiteten, hvor samspillet mellom mor og barn er uttrykk for de grunnleggende drifter (eros og thanatos), og at mor og barn (eller analytiker og analysand) er inne i en konstant forføre eller la seg forføre-samspill.

Braatøy og Schjelderup

Braatøy på sin side var ikke så opptatt av teorier og definisjoner, men mer av

Trygve Braatøy (1904-1953): *Fundamentals of Psychoanalytic Technique* (1954)

hvordan dette tar seg ut i praksis. Han bruker ordet *varme* mange ganger. En terapeut eller analytiker må ha et overskudd av *varme* – det er en av de viktigste egenskapene en kan ha, skriver han. Hvis en sammenlikner hans tenkning med Harald Schjelderup, slik som fremkommer i hans bøker fra mellomkrigstiden, kan en se mange likheter. Schjelderup var en av de viktigste personene i etableringen av psykoanalysen i Norge, ved siden av Braatøy. Også Schjelderup var opptatt av at både Freuds og Reichs tenkning ble for snever, og at nevrosener kunne oppstå selv om det ikke lå noen seksuell problematikk bak. Han lenet seg mer på den tidlige tyske tradisjonen, særlig representert ved Harald Schultz-Hencke. Schjelderup var opptatt av for å forstå grunnlaget for nevrotisk utvikling som «en tilpasningssvikt med derav følgende hjelpeløshet» (Schjelderup 1988/1941). Grunnlaget for en nevrose, sier han, er både konstitusjonelle faktorer, den alminnelige oppdragelsessituasjonen (graden av innskrenking av barnets reaksjonsfrihet), og mer spesielle traumatiske opplevelser.

Harald Schultz-Hencke var forøvrig en av Fenichels nærmeste medarbeidere i siste halvdel av 20-tallet i Berlin. Blant annet etablerte de gruppen "Kinderseminaren" sammen. Sentrale medlemmer i denne gruppen ble senere med i kretsen av marxistiske psykoanalytiske flyktninger rundt Fenichel og hans "Rundbriefe" i årene 1933 til 1945 (Fenichel 1998). Schultz-Hencke, som forøvrig ble fratatt sine lærerakkrediteringer i Berlin-instituttet på grunn av avvikende teoretiske standpunkter, var en av de «ariske» analytikerne som ble igjen i Berlin etter at Hitler kom til makten. Karen Horney tilhørte også Kinderseminaren-gruppen, og hun angrep Freud på grunn av hans syn på kvinnelig seksualitet.

Etter overlegninger om Braatøys kjærlighetsbegrep og om egodriftenes "skjebne", er det nærliggende å tenke seg at disse to grunnpilarene i norsk psykoanalyse på sentrale punkter var svært uenige med Freud. Schjelderup i teoretisk tenkning, og Braatøy i sin kliniske praksis, med fokuset på kroppen, den intuitive forståelsen av pasientens ømhetsbehov, samt å bryte tabuet med ikke å ta på pasienten.

Hvorfor er dette viktig i dag?

Det er ikke uvanlig at den analytiske situasjonen blir sammenliknet med det tidlige mor-barn-forholdet. Dette skriver seg fra Ranks tenkning, men blir oftest tillagt senere objektrelasjonsteoretikere, og er nå adaptert i store deler av den psykoanalytiske verden. Tilknytningsteorien og de nyere erkjennelser

fremkommet gjennom spebarnsforskning og nevrovitenskap understøtter i høy grad tidligere klinikere og teoretikers intuitive forståelse av barns utvikling. Imidlertid blir språkbruken basert på observasjoner, for eksempel tilknytningstyper. Opplevelsen av affektene – særlig kjærligheten – og at det dreier seg om gjensidige følelser, er blitt litt borte.

Hva er det som blir problemet for Braatøy?

Det ene er at han har et praktisk klinisk utgangspunkt, hvor han bruker mye av sin empatiske intuisjon, heller enn å ha teoretiske utgreiinger. Her støtter han seg til Freud, som siterer Charcot: "*La théorie, c'est bon, mais ca n'empêche pas d'exister.*" (side 56). Teori er bra, men den ekskluderer ikke det som eksisterer. Men dette gjør det vanskelig å sammenlikne hans bidrag med andre samtidige og med senere bidrag. Et eksempel på dette er hans forhold til driftsbegrepet. Her er han ur-freudianer, og legger stor vekt på libido, helt på linje med Fenichel. Begge synes å forkaste ideen om dødsdriften. Samtidig er han påvirket av etterkrigstidens interpersonlige og sosiologiske psykoanalyse fra USA. Særlig ses dette i kapitlet om den psykoanalytiske ortodoksien. Her tar han utgangspunkt i striden mellom Karen Horney og Otto Fenichel, og da spesielt Fenichels anmeldelse av Horneyes bok *New Ways of Psychoanalysis*.

Braatøy og Fenichel

Braatøys forhold til Fenichel skriver seg fra hans opphold i Berlin i 1931-32, da han gikk i læreanalyse hos ham. Fenichel oppholdt seg også i Oslo i to år, fra 1933 til 35. At Braatøy i stor grad er inspirert av Fenichel kommer dog tydeligere frem i hans bok fra 1947, hvor han går gjennom Fenichels artikler om respirasjonen (inhalasjon = identifikasjon), og det muskulære apparat som del av forsvaret (Knutsen 2013; Braatøy 1947). Påvirkningen er ikke så tydelig i *Fundamentals*, men det er en jevn diskusjon og kommentar til Fenichel gjennom hele boken. På mange måter gjentar og utdyper Braatøy Fenichel, særlig slik Fenichels tekniske synspunkter kommer frem i *Problems of Psychoanalytic Technique*, som kom i 1941.

Det primære i det analytiske arbeidet er å arbeide fra overflaten, å unngå tidlige dype tolkninger, og å være påpasselig med å ta utgangspunkt i det reelle livet, men at analysen ikke blir en erstatning for det. Psykoanalysen må ikke bli en intellektuell lek. Fenichel mente også at analytikeren skulle komme med en oppsummering av hvordan han oppfattet pasienten mot slutten av

hver time, og at pasienten måtte kunne stole på analytikers "humaness" (Fenichel 1941). Dette er etter mitt skjønn det mest sentrale hos Fenichel. Han utdyper dette teoretisk i andre skrifter. Fenichel oppfattes som "erke-freudianer". Det gjenspeiles i hvordan han innreder sitt kontor, plassering av seg selv i forhold til pasienten, vektlegging på verbale tolkninger, men også i det at han i stor grad støtter seg på Freuds metapsykologi, libidoteorien.

Men Fenichel kunne altså ikke akseptere Freuds dødsdriftsteori. Denne mente han var uvitenskapelig og i strid med en naturvitenskapelig tenkning (Fenichel 1953/1934). Målet for Fenichel ble å holde Freuds psykoanalyse "ren" for andre forstyrrende inntrykk. Han mente at Freuds teorier (bortsett fra dødsdriften) var en materialistisk-dialektisk teori. Fenichel mente at Freud hadde skapt en psykologi som passet hånd i hanske til en marxistisk samfunnsteori – uten selv å være klar over det! I denne sammenheng passet den inn i Fenichels bilde av marxismen. Psykoanalysen skulle være kimen i den fremtidige dialektisk-materialistiske psykologi, underforstått slik den skulle praktiseres i det kommunistiske samfunn (Fenichel 1967/1934). Derfor var det viktig å gå til angrep mot forfattere han mente fravek fra dette, særlig når de tilhørte de samme politiske strømningene som han selv. Disse tankene er særlig fremtredende i hemmelige "Rundbriefe". Denne korrespondansen ble kjent lenge etter at Braatøy skrev sin *Fundamentals*, men er samtidig en viktig kilde til å forstå kapittel 2 (Fenichel 1998; Knutsen 2013).

Braatøy tar tak i Fenichels anmeldelse av Horneyes bok *New ways of psychoanalysis* fra 1939 (Fenichel 1940). I denne boken forkaster Horney mange av Freuds grunnteser, blant annet om ødipalkompleksets sentralitet, og hun mener at menneskets nevroses er et resultat av personens tilpasning – eller manglende sådan – til en basal angst. Fenichel mener dette fører galt av sted. Psykoanalysen blir etter hans mening borte. Et par år senere kommer Fenichel med en lengre anmeldelse av Erich Fromms bok *Flukten fra friheten* (Fenichel 1944), hvor han grundig redegjør for dette – både for psykoanalysens del men også ut fra et overordnet politisk mål. Ved å forkaste den vitenskapelige psykoanalysen – som i følge Fenichel er en biologisk nødvendighet og en forutsetning for en dialektisk-materialistisk psykologi, vil både Fromms og Horneyes teorier ødelegge for dette, skriver han. Dessverre refererer ikke Braatøy til denne artikkelen av Fenichel. Den setter imidlertid kritikken av Horney inn i et overordnet perspektiv. Enda tydeligere kommer dette til syne i Rundbriefe, hvor kritikken er usminket og klar – og heller ikke ment for det offentlige rom!

Braatøy mener at hvis han skal holde seg til teorien, er nok Fenichel den som står ham nærmest. Men han har stor sans for Horney også, og klarer ikke å

skjule det. Men det kliniske eksemplet har tar utgangspunkt i, hvor han mener at Horney gjør tingene helt annerledes enn det Fenichel ville ha gjort, tror jeg ikke kan stemme. Fenichel legger tvert imot stor vekt på å tydeliggjøre indikasjonene for å ta en pasient i psykoanalyse (Fenichel 1941). Og den pasienten som Horney mente kunne kureres på kort tid med ikke-analytiske metoder, ville nok heller ikke Fenichel ha startet psykoanalyse på. Det ville i tilfelle være å kaste bort dyrebar tid både for pasient og terapeut!

En kommentar om Fenichel er på sin plass. I ovennevnte anmeldelse av Fromms bok kommer han inn på begrepet *primær narsissisme*, slik Freud presenterte det i sin artikkel fra 1914. Fenichel skriver: *"If we assume that there is something like a "primary narcissism", the embryo or infant in this stage is no human being yet. According to Freud the human being becomes a human being (an "ego") by entering into "interrelations" with other human beings"* (Fenichel 1944, s.138). Han skriver videre at dette er grunnlaget for å hevde at bare gjennom en biologisk modell er det mulig å forstå en relasjonell tankegang. Her er han faktisk helt på linje med Balints objektrelasjonsteori (Balint 1968). Men Fenichel var også opptatt av at Freud la for liten vekt på ego-driftene. Dette kommer tydeligst frem i hans *"A Critique of the Death Drive Theory"* (Fenichel 1953/1934), som faktisk for første gang ble presentert på et møte i den norske psykoanalytiske foreningen (Knutsen 2013).

Psykoanalysen og medisinen

Et interessant poeng Braatøy tar opp er Freuds antimedisinske holdning, særlig fra årene 1926 og utover, og det at dette gikk parallelt med hans terapeutiske pessimisme på vegne av psykoanalysen. Freud var til langt ut på 20-tallet av den formening at bare leger – med sin medisinske utdannelse og praksis – kunne praktisere psykoanalyse i form av å behandle pasienter. Noen unntak var det på denne tiden, men det gjaldt hovedsakelig analytisk arbeid med barn, som han mente at ikke krevde denne bakgrunnen. Verken Hermine Hug-Hellmuth (1871–1924), Anna Freud eller Melanie Klein var leger.

Den første ikke-legen som på Freuds anvisning fikk lov til å analysere voksne pasienter var Otto Rank. Dette var fra 1921 og utover. Og hvem var det Rank fikk henvist fra Freud? Det var amerikanske kandidater som kom til Wien og ville analyseres av Freud! Om dette var et bisart utslag av Freuds anti-amerikanisme eller bare en tilfeldighet, vites ikke. Rank var leder av det internasjonale psykoanalytiske forlaget i Wien, og fikk ikke lenger lønn, grunnet den økonomiske krisen i etterkrigstidens Wien. Men han kunne fortsette dette arbeidet

ved at han fikk velstående amerikanere som pasienter. Sannsynligvis var dette en helt praktisk og kynisk holdning fra Freuds side. Det var viktigere at det psykoanalytiske forlaget kunne fortsette å utgi (hans) skrifter, da fikk det heller være som det ville med medisinen!

Hvorfor snudde Freud? Det kan ha dreid seg om en endring i hans syn på psykoanalysen, men en dårlig samvittighet overfor Rank kan også ha bidratt til dette. Det vi vet er at Freud unngikk å engasjere seg i striden mellom Rank og de andre i den såkalte «hemmelige komiteen» (Liebermann & Kramer 2011). Dette dreide seg på den ene siden om Ranks bok *The Trauma of Birth* (1923), og på den andre siden om at Rank som den eneste ikke-medisineren i denne hemmelige komiteen ble angrepet på grunn av nettopp dette. Freud var først begeistret for Ranks bok. Tanken om et fødselstraume var hans egen, dog mente han at dette måtte komme i bakgrunnen til ødipalkomplekset og løsningen på dette som selve årsaken til den nevrotiske dannelsen. Aller tydeligst kommer dette frem i Freuds skift *Inhibitions, Symptoms and Anxiety* (Freud 1926 a), hvor han reviderer sin teori om angst. Han må ha skjönt at Ranks tanker var vesentlige, men innførte ny terminologi – hjelpeløshetens psykologi – *hilflosigkeit*. I ettertid må man oppfatte dette som en anerkjennelse av Ranks bidrag. Freud tviholdt dog på kastraksjonsangsten som det sentrale prinsipp, og dette tålte ikke Rank. Denne boka representerte det endelige bruddet mellom Freud og Rank.

I *Inhibitions* skriver Freud blant annet at grunnlaget for nevrotisk utvikling skriver seg fra tre kilder: den biologiske, den fylogenetiske og den psykologiske. Med den biologiske kilden mener han det tidligste forholdet til mor (intra- og ekstaruterint). Det fylogenetiske er oppfatningen av at mennesket gjennomgår en spesifikk utviklingsrekke som synes forutbestemt. Her støttet Freud seg på en lamarckiansk arvetenkning, som de senere årene har fått en viss renessanse gjennom epi-genetikken. Den psykologiske kilden er ødipalkonflikten og kastraksjonsangsten. På mange måter forespeiler Freud også tilknytningsteorien og Hermanns *Anlehnungstrieb*. Men det skjer mer spennende senere samme år. Freud utkom med boken om *Lay-analysis* (Freud 1926 b), hvor han tok tydelig side i striden om hvorvidt det var mulig for ikke-medisinere å drive psykoanalyse. Freud mente det da, og det mest interessante er at foranledningen for dette var at en annen av hans nærmeste medarbeidere, Theodore Reik, var blitt anklaget for kvakksalveri. Reik var ikke lege og behandlet mennesker psykoanalytisk. Freud rykket da ut med dette heftige forsvarskriftet. Jeg tror også dette var en forskyvning av Rank-saken – Freuds dårlige samvittighet. Både over at Rank – hans elskede «sønn» - forlot ham, og at han ikke var i stand til å forhindre det.

Braatøy ripper på en måte opp i dette. Det ene er at han eksplisitt drøfter problemet med en skråsikkerhet som man kan gjenfinne flere steder i hans skrifter. Og i forhold til ortodoksien og «dissenterne», mener han at en av grunnene til at dette er blitt en farsott i psykoanalysen er at det er blitt et for stort innslag av analytikere som ikke har vitenskapelig trening, og ikke er vant til å diskutere fenomener på en vitenskapelig måte – slik at man splitter opp. Da blir det mer et spørsmål om tro. Her er han et ekko av Fenichel, som hevder at man må beholde psykoanalysen som en (natur-) vitenskapelig disiplin!

Historisk sett er det likevel tvil om Braatøys argument holder vann. Jung var lege. Adler var lege. Stekel var lege. Ferenczi var lege.

Men det var kanskje ikke tilfeldig at det var *Dr. Rank* – humanisten – som var den første ikke-medisinske analytikeren som brøt ut. Hans teori om fødselstraumet bygger opprinnelig på en amatørmessig oppfatning av biologiske fakta, men i løpet av få år bearbeidet han den til å bli en sammenhengende og helhetlig psykologi. På engelsk ble teorien kalt «Will Psychology» (Rank 1978/1931).

Braatøys meninger om legens fortinn i psykoanalysen kan høres forgangne ut. Men det er verdt å lese hans oppfatninger om hvordan legen med sin unike måte å undersøke en pasient på – gjennom observasjon, ved å lytte til anamnesen, ved å undersøke pasienten klinisk, ta på pasienten, ha følelsen i hendene når pasienten ynker seg av smerte, av angst, sorg og raseri - danner grunnlaget for en helhetlig opplevelse av en pasient.

Da jeg begynte i psykiatrien, og min interesse for psykoterapi og psykoanalyse våknet, var det en vanlig oppfatning at legens holdninger nærmest skulle være til hinder for en analytisk holdning. Fortsatt tror jeg at de erfaringer man har som lege ikke verdsettes tilstrekkelig innen vårt fag. Tenk på Bions ord: *Without memory and desire!* Dette er jo kvintessensen av en medisinsk tilnærming til en pasient: Kast alle forutinntatte meninger over bord, møt pasienten med *et nytt blick hver gang*, ikke la anstrengelsene om å forstå hva som feiler pasienten forstyrres av ens egne ideer og filosofier. Det skal ikke være lov for en lege å tilhøre en "menighet". Hvorvidt dette også gjelder psykoanalysen, gir ikke Braatøy noe klart svar på. Han unngår å være teoretiker. Dette er bokens styrke og svakhet.

Forholdet til kroppen

Kroppen, og samspillet mellom kropp og sjel, omhandles særlig i kapitlene "Words and Action" og "Activity and Passivity". Her drøfter Braatøy bedre enn

andre fremstillinger jeg har lest bruk av benken som analytisk instrument: Å bruke sine sanser og sin erfaring til å observere pasientens ansikt, minespillet, respirasjonen, gjespingen, holdningen, bevegelser eller mangel på dette, og å legge merke til om magen snakker med i timen (tarmlydene). Alt dette som er blitt et kjennemerke på norsk psykonalyse: ikke bare det verbale innholdet skal analyseres, men formen, fremtoningen, kroppsspråket og karakteren. Men Braatøys bok er dessverre i liten grad blitt brukt i utdanningen av norske psykoterapeuter og psykoanalytikere.

Hvorfor er Braatøy blitt borte i norsk psykoanalyse?

Dette kan skyldes mange forhold. Det henger til dels sammen med Braatøys intuitive måte å skrive på, og det at han bruker andre begreper enn det som i dag er vanlig. Boken fremstår derfor som litt gammeldags og tung å lese. Braatøy døde før boken kom ut, og fikk således aldri revidert den. Det kan også virke som om han tror at bare ved å fokusere på pasienten blir motsetningene innen psykoanalysen borte. Han hadde heller ikke stor nok innflytelse i foreningen til at den fikk noen viktig plass i ettertiden. Braatøy var muligens for opptatt av at den medisinske utdannelsen var den mest relevante for å praktisere psykoanalyse.

I tillegg spiller nok utenforliggende forhold inn. Det ene var den norske foreningens bestrebelser med å bli gjenopptatt å bli medlem av IPA på 50- og 60-tallet. Braatøy ble urettmessig assosiert med Reich, og med en form for psykoterapi som ikke var ren analyse, blant annet at han var for opptatt av kroppen. Dette gjenspeiles i den omtalen boka fikk i *International Journal* (Markillie 1955). Braatøy flørter dessuten med Ferenczi. Denne mannen ble oppfattet som psykotisk og som ødeleggende for psykoanalysen. Han skriver også beundrende om Karen Horney, som ble kastet ut av den psykoanalytiske foreningen i New York i 1941.

Den norske foreningen ble oppløst ved den tyske okkupasjonen av Norge i 1940. Det var en begrunnet redsel for at den norske foreningen skulle lide samme skjebne med nazifisering som hadde funnet sted i Tyskland, Østerrike og andre land. Likevel – etter krigen ble en av de sentrale personer i gjenoppbyggingen av den norske foreningen Astrid Brun, som tilhørte den nazifiserte tyske foreningen fra 1933-1945. Hun kom tilbake til Norge i 1947, og hun oppfattet seg selv som upolitisk (Anthi & Haugsgjerd, 2013). Samtidig skulle foreningen bygges opp igjen og konsolideres, og slikke sårene etter å ha vært i oppløsning før krigen som følge av konfliktene mellom Fenichel og Reich og

forholdet mellom psykoanalysen og psykiatrien. I tillegg kom jødespørsmålet. Både Reich og Fenichel var jøder på flukt, og vi klarte ikke å ivareta dem i vårt land og i vårt psykoanalytiske miljø. Behandlingen av jødene i Norge rett før og under krigen er fortsatt en ubearbeidet skamplett i det norske samfunnet. En kan lure på om vi "glemmer" ved å ikke ivareta arven etter pionérene i den norske psykoanalysen, ved ikke å lese det de har skrevet. Mer overraskende er det at dette også gjelder Fenichels skrifter, men han følte seg dårlig behandlet av sine kolleger i Norge.

Skamfølelsen som arv fra den første perioden kan også gjenspeiles i hendelser i nyere tid. Da Dansk Psykoanalytisk Selskab arrangerte EPF-kongress for få år tilbake neglisjerte de totalt at denne første foreningen var Dansk-Norsk (eller Norsk-Dansk). Det er som om dette historiske faktum ikke har eksistert.

Pasienten er i sentrum

Braatøys hovedpoeng er: Det er pasienten som må være i sentrum. I vår virksomhet. I vår oppmerksomhet. I våre teorier. Vi må trene oss til å være glad i pasientene. Det er gjennom å arbeide samvittighetsfullt med pasienter, dag ut og dag inn, i vanlig klinisk virksomhet og/eller med analyser, at psykoanalysen skaper det grunnlaget den må ha for å overleve. Det var derfor Braatøy skrev sin bok. Det er derfor vi ikke må glemme den.

Referanser

- Anthi, P. & Haugsgjerd, S. (2013). A Note on the History of the Norwegian Psychoanalytic Society from 1933 to 1945. *Int. J. Psycho-Anal.*, 94, 715-724.
- Balint, A. (1949/1939). Love for the Mother and Mother-Love. *Int. J. Psycho-Anal.*, 30, 251-259.
- Balint, M. (1968). *The Basic Fault: Therapeutic Aspects of Regression*. London/New York: Tavistock Publications.
- Bergmann M. S. (1987). *The Anatomy of Loving*. New York: Columbia University Press.
- Braatøy, T. (1931). *Hinsides Freud*. Oslo: Fabritius.
- Braatøy, T. (1947). *De nervøse sinn*. Oslo: J.W.Cappelens forlag
- Braatøy, T. (1954). *Fundamentals of Psychoanalytic Technique*. London: Chapman & Hall Ltd.
- Doi, T. (1971). *The anatomy of dependence*. New York: Kodansha USA.
- Fenichel, O. (1941). *Problems of Psychoanalytic Technique*. New York: Psychoanalytic Quarterly.
- Fenichel, O. (1953/1935). A Critique of the Death Instinct. *I Collected Papers*, 1st Series (1953), 363-72.
- Fenichel, O. (1944). Psychoanalytic Remarks on Fromm's Book "Escape from Freedom". *The Psychoanalytic Review*, 31, 133-152.

Trygve Braatøy (1904-1953): Fundamentals of Psychoanalytic Technique (1954)

- Fenichel, O. (1940). *New Ways in Psychoanalysis*: By Karen Horney, M.D. New York: W. W. Norton & Co., 1939. 313 *Psychoanalytic Quarterly*, 9, 114-121.
- Fenichel, O. (1967/1934). Psychoanalysis as the Nucleus of a Future Dialectical - Materialistic Psychology. *American Imago*, 24, 290-311.
- Fenichel, O. (1998). 119 *Rundbriefe* (1934-1945). Utgitt av Mühlleitner & Reichmayr Frankfurt/M - Basel: Stroemfeld-Verlag.
- Ferenczi, S. & Rank, O. (1925/1923). *The Development of Psychoanalysis*, New York and Washington: Nervous and Mental Disease Publishing Company.
- Ferenczi, S. (1931). Child-Analysis in the Analysis of Adults. *Int. J. Psycho-Anal.*, 12, 468-482.
- Freud, S. (1905). *Three Essays on the Theory of Sexuality*. The Standard Edition, Volume VII.
- Freud, S. (1926a). *Inhibitions, Symptoms and Anxiety*. The Standard Edition, Volume XX.
- Freud, S. (1926b). *The Question of Lay Analysis*. The Standard Edition, Volume XX.
- Hermann, I. (1976). Clinging – Going-In-Search – A Contrasting Pair of Instincts and their Relation to Sadism and Masochism. *Psychoanalytic Quarterly*, 45, 5-36.
- Killingmo, B. (1995). Affirmation in Psychoanalysis. *Int. J. Psycho-Anal.*, 76, 503-518.
- Knutsen, T. (2013). Otto Fenichel in Oslo 1933-35. Panelpresentasjon ved 48. IPA-kongress Praha, 2013.
- Lieberman, E. J. & Kramer, R. (eds.) (2012). *The Letters of Sigmund Freud and Otto Rank: Inside Psychoanalysis*. Baltimore, Maryland: John Hopkins University Press.
- Markillie, R. E. (1955). Fundamentals of Psychoanalytic Technique: By Trygve Braatøy. (London: Chapman & Hall Ltd., 1954. Pp. xii + 404.). *Int. J. Psycho-Anal.*, 36, 411-412.
- Rachman, A.W. (1997). Sandor Ferenczi: *The Psychoanalyst of Tenderness and Passion*. New York: Jason Aronson.
- Rank, O. (1978/1931). *Will Therapy*. New York: Norton.
- Schjelderup, H. (1988/1941). *Nevrosene og den nevrotiske karakter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Witmer, H.L. (red) (1946). *Psychiatric Interviews with Children*, New York: Commonwealth Fund.
- Young-Bruehl, E. & Bethelard, F. (2000). *Cherishment: A Psychology of the Heart*. New York: The Free Press.
- Young-Bruehl, E. (2011). The trauma of lost love in psychoanalysis. I. Akhtar S. & O'Neil M. K: *On Freud's "Beyond the Pleasure Principle"*. London: Karnac.

Sammendrag

Legen og psykiateren Trygve Braatøy (1904-1953) var en av pionérene i norsk psykoanalyse. Hans hovedverk Fundamentals of Psychoanalytic Technique utkom i 1954, noen måneder etter hans død. Braatøy var en av sin tids mest markante psykoanalytiske tenkere og skribenter i Norge. I ettertid er han mest kjent for sin tidlige analyse av Hamsuns forfatterskap, sin "psykosomatiske" tenkning og utviklingen av psykomotorisk fysioterapi, arbeidet for at psykiaterne skulle læres opp i psykoterapi, sin vektlegging av det å hegne om lege-pasient-forholdet, og sin kamp mot byråkratisering av helsevesenet generelt og psykiatrien spesielt.

Men som psykoanalytiker er han lite påaktet. Hans psykoanalytiske skrifter er i meget liten grad brukt i utdannelsen av psykoanalytikere og psykoterapeuter i Norge. Det er derfor få som kjenner til denne delen av hans tenkning.

Denne artikkelen vil derfor presentere og drøfte de mest sentrale kapitlene Braatøys viktigste bok, hvor han angir de grunnleggende prinsipper for den analytiske holdning, setting og relasjon, og ikke står noe tilbake for verken samtidige eller nåtidige kliniske teoretikere. Braatøy er også tydelig på nødvendigheten av en medisinsk bakgrunn som en forutsetning for psykoanalytisk praksis, for å kunne se pasienten i et åpent og helhetlig perspektiv.

Braatøy var som freudianer sterkt påvirket av sin første analytiker og læremester Otto Fenichel. Også Sandor Ferenczi og Karen Horney har betydelig plass hos ham. Wilhelm Reich, derimot, er til manges overraskelse lite til stede i hans tenkning. Hans bok vitner i all hovedsak om en original og fremtidsrettet psykoanalytisk tenker. I artikkelen trekkes en linje fra Freuds, Ranks og Ferenczis tenkning, frem til Balints begrep om «primary love» og videreutviklingen av dette, og til den nordamerikanske interpersonlige psykoanalysen. Her ligger det viktigste bidraget i Braatøys bok, hvilket gjør den aktuell å lese også for dagens psykoterapeuter og psykoanalytikere.

Braatøy er en glemt forfatter. Det er synd. Avslutningsvis diskuteres flere mulige forklaringer på hvorfor.

English title: Trygve Braatøy (1904-1953): Fundamentals of Psychoanalytic Technique (1954). Reflections on a book that never became what it should have been.